

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.36>**Чехунов М. В.,**аспірант кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМЕРЦІЙНОГО ПІДКУПУ В ПРИВАТНІЙ СФЕРІ

Анотація. Наукову статтю присвячено кримінологічній характеристиці комерційного підкупу в приватній сфері в Україні. В основу аналізу покладено поєднання філософських (зокрема, діалектичний), загальнонаукових (синтез, аналіз, індукція, дедукція й узагальнення) та спеціально-наукових методів.

Дослідження мало на меті встановити рівень, структуру та динаміку відповідного системного явища за період з 2017 по 2023 рік. Для досягнення поставленої мети проаналізовано звіти Генеральної прокуратури України та судову статистику.

Наголошено на важливості аналізу ст. 354 та ст. 368-3 КК України, що встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення комерційного підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права.

Проаналізовано рівень комерційного підкупу в приватній сфері, який відображає його кількісний розмір, виражений у числових показниках загальної кількості злочинів і осіб, які їх вчинили за період з 2017 по 2023 рік на території України.

Виявлено, що за вказаний період було засуджено менше ніж 5 % осіб від загальної кількості корупційних підкупів в приватній сфері. Зроблено проміжний висновок, що розрив між кількістю облікованих правопорушень та кількістю виявлених осіб, які їх вчинили, свідчить про потребу у подальшому удосконаленні механізмів боротьби з корупцією в приватному секторі та підвищенні ефективності роботи правоохоронних органів.

Визначено структуру комерційного підкупу в приватній сфері, яка характеризується розподілом та співвідношенням (у відсотках) окремих елементів сукупності щодо їх загальної кількості.

Графічно відображено динаміку комерційного підкупу в приватній сфері, яка демонструє тенденції в динаміці облікованих кримінальних правопорушень у період з 2017 по 2023 рр., зокрема спад кількості облікованих правопорушень за ст. 354 КК України та збільшення за ст. 368-3 КК України.

Наостанок, у висновках статті підкреслено високий рівень поширення підкупу в приватній сфері, його негативний вплив на економіку країни та важливість інтегрованого підходу до боротьби з досліджуваним явищем.

Ключові слова: підкуп, комерційний підкуп, кримінологічна характеристика, рівень, структура, динаміка злочинності.

Chahunov M. V. Criminological characteristics of commercial bribery in the private sector

Abstract. The scientific article is devoted to the criminological characteristics of commercial bribery in the private sector in Ukraine. The analysis is based on a combination of philosophical (in particular, dialectical), general scientific (synthesis, analysis, induction, deduction and generalization) and special scientific methods.

The aim of the study was to establish the level, structure and dynamics of the corresponding systemic phenomenon for the period from 2017 to 2023. To achieve the goal, the reports of the General Prosecutor's Office of Ukraine and court statistics were analyzed.

The importance of the analysis of Art. 354 and Art. 368-3 of the Criminal Code of Ukraine, which establish criminal liability for the commission of commercial bribery in the activities of legal entities under private law.

The level of commercial bribery in the private sector is analyzed, which reflects its quantitative size, expressed in numerical indicators of the total number of crimes and persons who committed them for the period from 2017 to 2023 on the territory of Ukraine.

It was revealed that less than 5% of the total number of corrupt bribes in the private sector were convicted during the specified period. An interim conclusion was made that the gap between the number of registered offenses and the number of identified persons who committed them indicates the need for further improvement of the mechanisms of combating corruption in the private sector and increasing the efficiency of law enforcement agencies.

The structure of commercial bribery in the private sphere is defined, which is characterized by the distribution and ratio (in percentages) of individual elements of the population in relation to their total number.

The dynamics of commercial bribery in the private sector is graphically displayed, which demonstrates trends in the dynamics of recorded criminal offenses in the period from 2017 to 2023, in particular, the decline in the number of recorded offenses under Art. 354 of the Criminal Code of Ukraine and the increase under Art. 368-3 of the Criminal Code of Ukraine.

Finally, the conclusions of the article emphasize the high level of spread of bribery in the private sphere, its negative impact on the country's economy, and the importance of an integrated approach to combating the studied phenomenon.

Key words: *bribery, commercial bribery, criminological characteristics, level, structure, dynamics of crime.*

Постановка проблеми. Проблема підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права є дійсно багатогранною та має значний вплив на економіку та суспільство в Україні. Комерційний підкуп створює серйозні перешкоди для добросовісного та прозорого ведення бізнесу, загрожує сталому розвитку ринкової економіки та добробуту населення.

Згідно з результатами досліджень, корупція в приватному секторі набула значного поширення. Для прикладу, соціологічне опитування населення та бізнесу в Україні «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність», проведене НАЗК, Антикорупційною ініціативою ЄС (EUACI) та компанією Info Sapiens у 2022 році показало, що серед усіх типів корупції найбільш серйозною проблемою респонденти вважають політичну корупцію на найвищому рівні (86,9% назвали корупцію в Уряді чи Верховній Раді серйозною або дуже серйозною проблемою), на другому – корупцію в бізнесі (з показником 79,6%), а на третьому – повсякденну побутову корупцію (68,7%). Показово, що аж 73,3% опитаних підприємців вважають серйозною проблемою корупцію в приватній сфері (бізнесі) (у 2021 році цей показник становив 77%) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема комерційного підкупу в приватній сфері є малорозробленою в кримінології. У цілому проблемі корупції в приватній сфері економіки присвячені роботи небагатьох вітчизняних вчених, серед їх числа: О. І. Бойко, Б. М. Головкін [2], С. Ю. Лукін, О. Й. Окунєв, О. Ю. Бусол, О. О. Дудоров, В. М. Навроцький, М. І. Хавронюк, О. В. Новіков, В. Ф. Оболенцев, Ю. В. Луценко, Н. В. Сметаніна [3], В. М. Трепак та ін. Окрім цього, розробленню теоретичних і прикладних питань запобігання корупції у приватному секторі

економіки в Україні присвячене лише одне фундаментальне дослідження: «Запобігання корупції у приватному секторі : монографія [В.С. Батиргарєєва, Б.М. Головкін, О.В. Новіков та ін.]; за заг. ред. Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2020. 286 с. [4]. Проте, не применшуючи значення та цінність робіт названих науковців, слід говорити, що досі не розкрито зміст і форми комерційного підкупу в приватній сфері, не встановлено тенденції й закономірності його поширення та детермінації, бракує методичних рекомендацій органам охорони правопорядку щодо запобігання та протидії основним проявам цього явища.

Формування мети статті. Метою статті є кримінологічна характеристика підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, встановлення його рівня, структури та динаміки.

Для досягнення поставленої мети ставимо завдання проаналізувати звіти про стан злочинності, що розміщені на сайті Генеральної прокуратури України за 2017–2023 роки [5], які містять дані про кількість виявлених та розглянутих судами випадків підкупу в приватному секторі, та судову статистику – річні звіти про здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами за 2019–2023 роки [6], які містять інформацію про розгляд судами справ, пов'язаних із підкупом в приватному секторі, а також вказують на ефективність заходів протидії досліджуваного явища з боку правової системи. Аналіз цих даних дозволить підтвердити або спростувати гіпотези щодо поширення та характеру підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права в Україні, а також зробити висновки щодо ефективності протидійних заходів, прийнятих у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. У сучасній юриспруденції термін «кримінологічна характеристика» визначається як сукупність

статистично значущих показників про злочинність (злочини) та особливості злочинців, які відображають їх кількісний та структурний стан, а також ступінь їх суспільної небезпеки [7, с. 98]. Існують дві основні групи підходів до визначення змісту «кримінологічної характеристики». Перша група вважає, що ця характеристика може бути представлена коротким переліком показників, що включають математичні показники. Друга група стверджує, що кримінологічна характеристика повинна бути більш детальною і включати не лише математичні показники, але й детермінаційні (визначальні) та попереджувально-значущі ознаки.

У цій статті ми здійснимо кримінологічну характеристику підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, використовуючи скорочений підхід. Це означає, що основна увага буде сконцентрована на головних показниках, що визначають цей вид злочинності. На наш погляд, причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, а також заходи їх запобігання, виходять за рамки кримінологічної характеристики та взаємодіють зі злочинністю як окремі соціальні категорії.

Примітною є та обставина, що відповідно до законодавства України, кримінальна відповідальність за вчинення комерційного підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права установлена двома статтями Кримінального кодексу України, а саме:

1) статтею 354 КК України – «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» передбачає відповідальність за пропозицію чи обіцянку працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, надати йому (їй) або третій особі неправомірну вигоду. Так само передбачено відповідаль-

ність за надання такої вигоди за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи;

2) статтею 368-3 КК України – «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права» передбачає відповідальність за пропозицію, надання або передачу службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб [8].

Таким чином, аналіз стану та тенденцій розвитку підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права має бути здійснений в рамках вказаних статей КК України.

Відтак, першим показником кримінологічної характеристики певного виду злочину є рівень злочинності, який відображає її кількісний розмір, виражений у числових показниках загальної кількості злочинів і осіб, які їх вчинили за певний період часу (місяць, квартал або рік) на конкретній території (державі, області, районі).

Нині для характеристики рівня злочинності при складанні звітів Генеральною прокуратурою України використовується поняття облікованих кримінальних правопорушень, що відрізняється від поняття зареєстрованих кримінальних правопорушень. Так, у 2023 році було обліковано 92 кримінальних правопорушення за статтями 354 і 368-3 КК України, у 2022 році – 75, у 2021 році – 95, у 2020 році – 66, у 2019 році – 135, у 2018 році – 100, у 2017 році – 100 (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рівень підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права за 2017–2023 рр.

Кваліфікація	Ст. 354 КК України	Ст. 368-3 КК України	Усього
2017 рік	40	60	100
2018 рік	34	66	100
2019 рік	67	68	135
2020 рік	33	33	66
2021 рік	36	59	95
2022 рік	33	42	75
2023 рік	54	38	92

Наступним показником, що відображає рівень злочинності, є кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (див. табл. 2).

Варто звернути увагу на розрив між кількістю облікованих кримінальних правопорушень та кількістю виявлених осіб, які їх вчинили. Отож, за період з 2017 по 2023 роки правоохоронними органами було виявлено у 1,56 раза менше винних осіб порівняно з кількістю облікованих кримінальних правопорушень у цій сфері.

У такий же спосіб нижче розглянемо судову статистику щодо кількості засуджених осіб за підкуп у діяльності юридичних осіб приватного права (див. табл. 3). Врахуємо, що рівень судимості зазвичай визначається як кількість осіб, які були засуджені за обвинувальними вироками, що набули законної сили.

Таким чином, як свідчать вищенаведені дані, протягом останніх семи років

(2017–2023 рр.) в Україні було засуджено 386 осіб за вчинення підкупу у діяльності юридичних осіб приватного права. Вбачається, що кількість облікованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупційним підкупом у приватній сфері, становить менше ніж 5% від загальної кількості корупційних підкупів.

Другим важливим показником кримінологічної характеристики підкупу у діяльності юридичних осіб є структура злочинності, яка характеризується розподілом та співвідношенням (у відсотках) окремих елементів сукупності щодо їх загальної кількості. Вона визначається як питома вага частини відносно цілого (див. табл. 4).

Останнім третім показником злочинності є її динаміка, яка відображає зміни злочинності у часі (рис. 1).

Як видно з графіка, з 2020 по 2023 рік спостерігається поступовий спад кількості облікованих кримінальних правопорушень,

Таблиця 2

Кількість виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення за ст. ст. 354, 368-3 КК України за 2017–2023 рр.

Кваліфікація	Ст. 354 КК України	Ст. 368-3 КК України	Усього
2017 рік	28	29	57
2018 рік	25	29	54
2019 рік	53	44	97
2020 рік	27	9	36
2021 рік	22	35	57
2022 рік	15	11	26
2023 рік	51	20	71

Таблиця 3

Кількість засуджених осіб за ст. ст. 354, 368-3 КК України за 2017–2023 рр.

Кваліфікація	Ст. 354 КК України	Ст. 368-3 КК України	Усього
2017 рік	22	15	37
2018 рік	23	8	31
2019 рік	29	15	44
2020 рік	16	3	19
2021 рік	11	7	18
2022 рік	4	1	5
2023 рік	5	1	6

Таблиця 4

Структура облікованого підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права в Україні

Кваліфікація	Питома вага у % до загальної кількості						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ст. 354 КК України	40	34	49,6	50	37,9	44	58,7
Ст. 368-3 КК України	60	66	50,4	50	62,1	56	41,3

передбачених ст. 354 КК України, проте у той же період відбувається суттєве збільшення кількості облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 368-3 КК України. Безумовно, виявлені тенденції в динаміці облікованих кримінальних правопорушень, зокрема спад кількості облікованих правопорушень за ст. 354 КК України та збільшення за ст. 368-3 КК України у відповідний період, потребують подальшого ретельного аналізу та наукового обґрунтування.

Окрім цього, динаміка злочинності визначається шляхом порівняння рівня та структури злочинності у поточний час із попередніми періодами. Аналіз динамічних рядів злочинності рекомендується проводити за довгі періоди, що дозволяє уникнути впливу випадкових факторів на загальну картину злочинності. У кримінології вважається, що відносні зміни у рівні злочинності можна

розглядати за двома методами: базисним і ланцюжковим. Базисний метод дозволяє порівняти дані за довгі періоди, у нашому випадку, 7 років, що є достатньо тривалим. Ланцюжковий метод полягає у порівнянні кожного наступного періоду з попереднім. У практичній діяльності правоохоронних органів частіше застосовується ланцюжковий метод аналізу динаміки злочинності (див. табл. 5).

Як вказує графік 1 та таблиця 4, з 2019 по 2022 рік відбувся поступовий спад кількості облікованих випадків підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, що становить зменшення на 49,2 %.

Висновки. Очевидно, що офіційна статистика, хоч і не відображає всіх випадків підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, однак, є важливим джерелом для оцінки стану цього явища та ефектив-

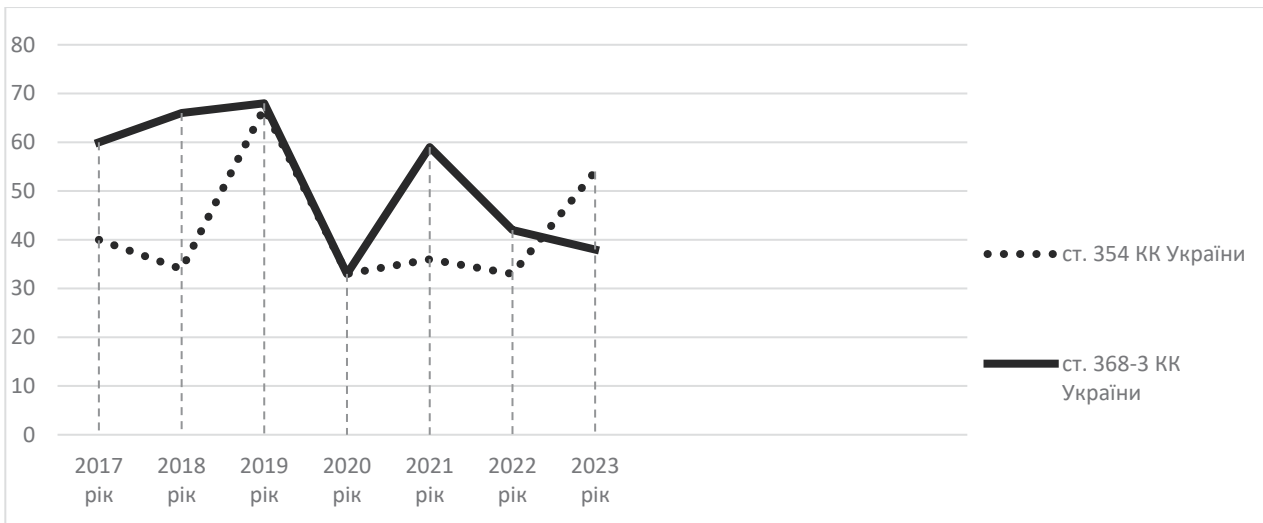

Рис. 1. Кількість облікованого підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права

Таблиця 5

Динаміка підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права

Рік	Обліковано правопорушень		Виявлено осіб		Засуджено осіб	
	У % порівняно до		У % порівняно до		У % порівняно до	
	2013	Попереднього року	2013	Попереднього року	2013	Попереднього року
2017	78,1	120,5	60,6	142,5	77,1	112,1
2018	78,1	100,0	57,5	94,7	64,6	83,8
2019	105,6	135,0	103,2	179,6	91,7	141,9
2020	51,6	48,9	38,3	37,1	39,6	43,2
2021	74,2	143,9	60,6	158,3	37,5	94,7
2022	58,6	78,9	27,7	45,6	10,4	27,8
2023	71,9	122,7	75,5	273,1	12,5	120

ності заходів щодо його запобігання. Проведене дослідження також підтверджує високий рівень поширення підкупу в цій сфері та його негативний вплив на економіку країни, а розу-

міння обсягів та характеристик підкупу дозволяє вживати належні заходи для зменшення цього явища та підвищення рівня довіри до приватного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. НАЗК. Корупція в Україні 2022 : розуміння, сприйняття, поширеність : звіт за результатами опитування населення та бізнесу. URL: <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/ea/91/ea91b4173304c372e15b6f745ab0d2b3f8faa785051c9926b4ff3d2d2e09a22049480467.pdf> (дата звернення: 19.04.2024).
2. Головкін Б. М. Про корупцію в приватному секторі. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 347-354.
3. Сметаніна Н. В. Значення впровадження комплаєнс-програм для зростання прозорості українського бізнесу. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 266-269.
4. Запобігання корупції у приватному секторі : монографія / за заг. ред. Б.М. Головікіна. Харків : Право, 2020. 286 с.
5. Єдиний звіт Генеральної прокуратури країни про кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 26.04.2024).
6. Судова статистика (річні звіти про здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами). URL: <https://data.gov.ua/dataset/statystichni-zvity-pro-zdiisnennia-pravosuddia-mistsevymy-ta-apeliatsiynymy-sudamy-za-2020-rik> (дата звернення: 29.04.2024).
7. Кримінологія : підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін.; за заг. ред. Б. М. Головікіна. Харків : Право, 2020. 384 с.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.04.2024).